

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

Infobulletin Parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem

Herfst 2002, jaargang 14, nummer 3

Het duurde dit jaar wat lang voordat de koeien weer in Sonsbeek verschenen. Onder tussen groeiden naast het gras de brandnetels, zuring en de distels lustig voort en daar zijn koeien niet erg op gesteld. Meestal komen de koeien al in mei naar de grote weide. Veel eerder kan het eigenlijk niet want op Koninginnedag 30 april vinden er vaak evenementen plaats op de grote wei en dan zijn koeienflatsen ongewenst. De koeien staan in de winter op stal in de kinderboerderij in Presikhaaf. Dat ze dit jaar zo laat in de wei verschenen had te maken met een tentoonstelling op paleis Het Loo waar tot 28 juli zeldzame veerassen te zien waren. Door velen werden de koeien gemist en het bestuur van onze vereniging werd er ook regelmatig over aangesproken. Onze inspanningen hebben er uiteindelijk toch toe geleid dat de koeien mogelijk toch wat eerder verschenen dan de bedoeling was. Als hoeder van de parken rekenen wij dit aspect ook tot onze taak. Nu ziet men dus de lakenvelders, wittrikken, blaarkoppen en ander rood- en zwartbont vee, het zijn inderdaad zeldzame rassen, weer rustig grazend op de weide lopen. En waar vindt men dit zo midden in de stad. Het is toch nauwelijks voor te stellen dat er in het Vondelpark in Amsterdam koeien zouden lopen, maar Arnhem heeft dat wel. Laten we daar vooral trots op zijn en het in stand houden. Ik ben afkomstig uit een plattelandsdorp. Nu woon ik midden in de stad en heb ik de koeien nog nooit zo dicht bij huis gehad. Ik hoop dat dat zo zal blijven.

Kees Hoogendijk

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaresse van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is daadwerkelijk mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. De Vereniging ondersteunt het Bezoekerscentrum De Watermolen met een vaste bijdrage per lid. Het lidmaatschap bedraagt per jaar minimaal:

voor particulieren:	€ 12,50
voor verenigingen:	€ 35,-
voor bedrijven:	€ 50,-

Bankrekeningnummer:
 ABN AMRO 40 63 33 505.
 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek Arnhem

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Luuk Broer, secretaris, tel.: 442 49 56
 Kees Hoogendijk, penningmeester, tel.: 445 84 08
 Loes Prakke, ledenadm. en pr, tel.: 443 34 95
 Tjada van den Eelaart-de Sitter, lid, tel.: 445 50 98
 Jan Vierdag, lid, tel.: 443 72 79
 Carel Otten, lid, tel.: 445 00 20

Adviseurs:

Jeroen Voskuilen, namens De Watermolen;
 Jeroen Glissenaar, namens MOW;
 Joop Morsink.

Kopij voor het volgende nummer

Het winternummer verschijnt 21 december.
 Uiterste datum inleveren kopij: vrijdag 22 november 2002.
 Beeldmateriaal, foto's en dergelijke zijn welkom. U kunt uw bijdrage sturen naar:
 Cattepoelseweg 101, 6815 CA Arnhem, email : ampersand.arnhem@planet.nl

Wie..?.

Wie heeft zin om de redactie te komen versterken? We zoeken een vrijwilliger die met name de eindredactie en de contacten met de vormgever en drukker op zich wil nemen.
 Aarzel niet te bellen 026-445 00 20.

De Stichting Bezoekerscentrum De Watermolen wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem en antwoord geven op de vele vragen die de parken in deze groene stad oproepen. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. De Watermolen is ook informatiecentrum voor de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem en een goed startpunt bij een bezoek aan de parken.
 Internet: <http://www.dewatermolen.nl>

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum De Watermolen

Gerrit Sanders, voorzitter;
 Jan Kramer, secretaris
 Gerard Otten, penningmeester

Secretariaat/ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek
 per adres Bezoekerscentrum De Watermolen,
 Zijpendaalseweg 24a
 6814 CL Arnhem, Tel.: 026 445 06 60,
 E-mail: info@parksonsbeek.nl
 Internet: <http://www.parksonsbeek.nl>

George Borgman en Jeroen Glissenaar

Blessen te Sonsbeek

Wandelaars in Sonsbeek zullen ze zeker al hebben gezien: fel rode stippen op bomen in het park. De Arnhemse bossen worden op basis van de beheersvisie afwisselend om de vijf jaar aan een inspectie onderwerpen. Na de Gulden Bodem begin dit jaar is nu Sonsbeek toe aan een dunnig. Begin september gingen Jeroen Glissenaar en George Borgman uitgerust met een verfspuit in Sonsbeek op pad om het blessen van de te oogsten bomen te verzorgen.

George Borgman is eigenaar van een adviesbureau voor bosbeheer en was voorheen hoofd van de dienst Bomen en Parken. Hij was in de jaren 1990-1995 verantwoordelijk voor het opstellen van de beheersvisie voor Sonsbeek waar destijds ook de Vereniging Vrienden van Sonsbeek nauw bij was betrokken. Aanleiding voor de oprichting van de vereniging was de eerdere dunning in Sonsbeek van 1988 waarover veel onrust was ontstaan. Jeroen Glissenaar is ambtenaar in bij dienst Bossen en Parken van de gemeente Arnhem en onder meer de beheerder van Sonsbeek. Hij zal er nu voor zorgen, met excursies en informatie-bijeenkomsten met onder meer de vleermuizen-werkgroep, dat het publiek zo veel mogelijk wordt geïnformeerd over de

keuzes die de twee deskundigen samen hebben gemaakt. Aan de beslissingen gaat steeds een zorgvuldige afweging vooraf. Je zaagt een boom niet zomaar om. Per gebied gelden uiteraard naast de staat waarin een boom verkeerd gezond of niet? -, steeds weer andere uitgangspunten. Voor het parkgedeelte is het behoud en herstel van de Engelse landschapsstijl, met de zichtlijnen en het spelen met de ruimte doorslaggevend. "Boetseren met groen" noemt Borgman dat. In het gedeelte langs de voetpaden en fietspaden bij de Apeldoornseweg wordt weer wat meer de naar de veiligheid gekeken. In het hallenbos wordt gekeken naar de variatie om te voorkomen dat de beuken de inlandse eiken verdringen, er worden toekomstbomen aangewezen en zonodig van te veel concurrentie ontdaan. Ook deze dunning die begin volgend jaar zal worden uitgevoerd zal deels een inhaalslag zijn. "Arnhem is in het verleden veel te krampachtig geweest. Nu zit je eigenlijk met een te oud bomenbestand. Niet dunnen is uitstel van executie. Daardoor is de verjonging op achterstand gekomen. Maar dat wordt nu iedere vijf jaar minder" zegt Borgman.

Carel Otten

Wat gaan we doen vanmiddag?

Het is zondagmiddag en mijn man en ik vragen aan onze kinderen wat we deze middag zullen gaan doen...

“Naar de dierentuin” klinkt het in koor. “Nee, daar zijn we gisteren al geweest, dus verzin maar iets anders” “Oké” zegt mijn oudste zoon van zes jaar, “dan gaan we wandelen in het park, wij krijgen daar een ijsje en daarna wil ik zien van die bouwput met al dat water erin” Zijn broertje kan zich hier wel in vinden. Vooral dat ijsje spreekt hem waar-schijnlijk aan.

Dus lopen wij even later met ons kroost door het Sonsbeekpark. De grote waterval is altijd goed voor plezier. Lekker op de grote rots-blokken klimmen of achter de waterval lopen en zorgen dat je net niet nat wordt. De hertenkamp wekt altijd vertedering op bij de kinderen. Zo'n lief, zacht hertje zouden ze thuis ook wel willen hebben.

We drinken iets bij de Palatijn -“ijsje krijgen jullie straks” waarna we koers zetten richting

de bouwput met water. Het eerste dat ons daar opvalt, is dat er nauwelijks nog water in de put staat. Bouwput zonder water zou een betere naam zijn. Verder zijn er geen twee of drie putten, maar één grote bouwput. We horen dat er een pomp aan het werk is, zelfs op zondag, waarmee vermoedelijk het beetje overtollige water dat op de bodem ligt, wordt weggezogen. Het water wordt, althans dat denken wij, geloosd in het riool. Zo te zien is de bodem van de put van beton. De duikers hebben hun onder-water-werk kennelijk gedaan.

Al lopend naar de voorkant, zien we dat de restauratie van de Begijnemolen en van de bijbehorende panden in volle gang is; er zijn hele stukken afgebroken. Alleen de gevels staan nog overeind. “Valt die muur niet om?” vraagt mijn zoontje van vier. “Nee hoor, dat

Omvang Watermuseum wekt verbazing

'In de schaduw van een linde' schreven we in ons vorige Infobulletin boven een verslag naar aanleiding van de officiële en feestelijke start op vrijdag 31 mei van de bouw het Nederlands Watermuseum. Deze kop was ook een verwijzing naar de strijd van de Vrienden van Sonsbeek en omwonenden om de prachtige boom naast het Rentmeestershuis aan de Zijpensdaalseweg te behouden.

Maar wat gebeurde er nu precies in de schaduw van die boom zo werd ons gevraagd. Op bijgaande foto is daar meer van de te zien. Namens het bestuur van de stichting voor het museum richt Geert Jansen vriendelijke woorden aan het adres van de Arnhemse burgemeester Pauline Krikke, die daarna een bord met een spetterende tekst uit het water hees. De bouw van het Watermuseum in het park Sonsbeek is nu in volle gang. Na de bestuurders kregen de bouwers het voor het zeggan.

Met de inzet van duikers werd vervolgens onder water een vloer in de bouwput gestort. Voor deze speciale techniek werd

gekozen omdat anders te veel grondwater aan de omgeving zou zijn onttrokken. Met alle gevolgen van dien voor flora en fauna in het park.

Het bouwbedrijf organiseerde op 17 juli, op de dag dat het beton werd gestort naast de bouwkuip een barbecue waarvoor ook de omwonenden werden uitgenodigd.

De werkzaamheden gingen de hele avond door en konden omstreeks twee uur in de nacht worden afgerond.

Gedurende de bouwvak-vakantie kon het beton (1600 kubieke meter) uitharden. Inmiddels is de bouwput leeg gepompt en is de enorme omvang van het ondergrondse gedeelte vlak voor de Begijnemolen echt goed zichtbaar geworden. Bijgaand weer impressie van Annelies Verheij, die nog eens met man en kinderen een kijkje nam. Het Museum is nu al een attractie.

Ook de forse aanpak van de Begijnemolen mag spectaculair genoemd worden. Het zal nog zeker tot de zomer 2003 duren eer een breed publiek kan toestromen.

---

zie je toch" "Ja maar bij Lego wèl" Het enige dat ik weet uit te brengen is dat het er inderdaad een beetje wankel uitziet, maar dat dit geen muren van Legostenen zijn.

Mijn man merkt op dat de Begijnemolen vroeger een restaurant was. De bomen die er toen stonden, zijn inmiddels gekapt op één na. Dat klopt. Er is zelfs een rechtszaak over geweest. De uitkomst hiervan is dat er gekapt mag worden maar dat een oude linde behouden moet blijven. Zo blijft er tenminste weer iets van het authentieke karakter van het park bestaan. Uit een folder van het Nederlands Watermuseum, verkrijgbaar bij Bezoekerscentrum de Watermolen, blijkt dat in het najaar 2001 de restauratie van de bestaande panden start en dat er ook wordt begonnen met de ondergrondse bouw van het nieuwe gedeelte. We leven nu in de nazomer van 2002 en de restauratie is begonnen, maar de

ondergrondse bouw moet nog starten, met de bodem als uitzondering. Althans, dat denken wij als argeloze passanten te zien aan de rand van de bouwput.

In het komende najaar zal op het verdiept liggende gebouw één meter grond worden gestort en zal gras worden ingezaaid. Dan ziet het park er weer uit als vanouds. Wij kunnen ons niet voorstellen dat dit gehaald wordt. De bouw loopt achter op schema, denken wij als simpele bezoekers, en dat is jammer. Ik neem me voor om over een tijdje op een doorde-weekse dag terug te komen. Misschien kan ik wel met een bouwopzichter in gesprek raken over de vorderingen van de bouw. Ik ben benieuwd hoe het verder gaat.

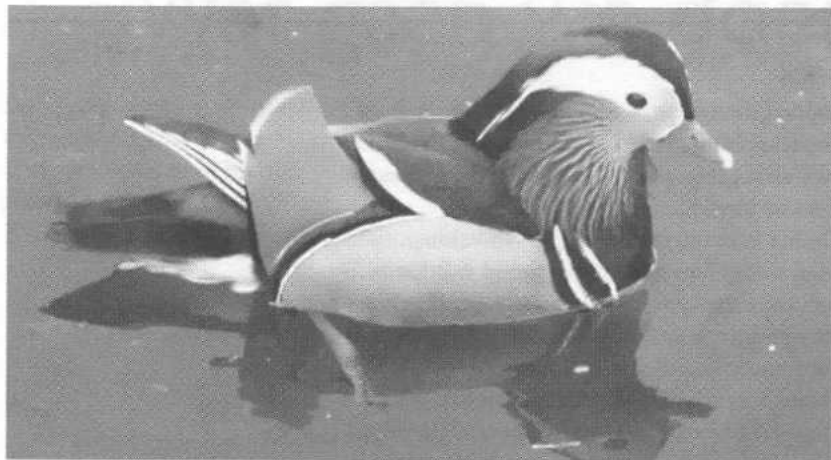
Oh ja voor de goede orde, het ijsje was lekker!

Annelies Verheij

Mandarijneend; compact, schuw en pronkzuchtig

Watervogels voelen zich prima thuis in de vijvers van park Sonsbeek en Zijpendaal. Dat blijkt wel uit de vele eenden van verschillend pluimage die er rondzwemmen. Een van de mooiste eenden is de kleine, bontgekleurde Mandarijneend (Aix Galericulata).

Oorspronkelijk kwam deze eend alleen voor in Oostelijk Azië. Voor de mensen in China is de vogel het symbool van de huwelijkstrouw. De mandarijneend wordt sinds de eerste helft van de 18e eeuw ingevoerd in Europa en is ook hier, door het feit dat sommige vogels ontsnapten, in het wild gaan nestelen. Momenteel schijnen er zo'n 200 mandarijnen-paartjes in ons land in het wild te broeden, waarvan ongeveer twintig koppeltjes in park Sonsbeek. Tijdens de nestelperiode, als de eenden rust zoeken, verhuizen de meeste paartjes naar de vijvers van park Zijpendaal. In tegenstelling tot de Nijlgans is de Mandarijneend niet aggressief tegenover andere soorten. Hij is eerder schuw en terughoudend.

De mandarijneend is een bijzonder fraaie eend en behoort tot de pronkeenden. Het is een kleine, compacte eend met een lange staart en grote kop. Vooral bij het mannetje zijn de oranje-kastanjebruine kleurige vleugelzeilen, de bakkebaarden en de rode snavel opvallend. Naast het pronkzuchtige

mannetje valt het grijsbruine vrouwtje nauwelijks op. Kenmerkend voor het vrouwtje zijn de witte vlek rond de ogen die uitlopen tot in de nek.

Na de broedperiode in juni-juli verliest het mannetje geleidelijk aan zijn prachtige vederkleed. Hij neemt dan gedurende een aantal maanden zijn zogenaamd eclipskleed aan en lijkt sterk op het vrouwtje. Bovendien zijn zijn poten minder geel van kleur en is zijn snavel minder vuurrood. In deze periode vindt de rui plaats. Omdat ook de vleugelveren ruien, kunnen ze tijdelijk niet vliegen. Vanaf september-oktober komen de kleuren weer geleidelijk aan terug. De jongen lijken de eerste vijf maanden van hun leven op het vrouwtje. Daarna nemen zij naargelang hun geslacht de volwaardige kleur van het mannetje of vrouwtje aan.

Net als in hun oorspronkelijke broedgebied nestelen de vogels graag in boomholten, meestal verlaten spechtenholten. Hun nest bevindt zich vaak op een hoogte van meer dan 9 meter. Als de moeder ze roept, komen de jongen naar buiten. Ze laten zich dan van grote hoogte naar beneden vallen. Omdat de eendjes nog zo licht zijn, is de val niet erg hard en bovendien ligt er in loofbossen vaak een dikke laag bladeren waarop de eendjes zacht kunnen landen.

Mandarijneenden komen niet alleen voor in Sonsbeek en Zijpendaal. De Vogelwerkgroep Arnhem heeft deze zomer ook op het chimpanseeterrein in Burgers Zoo een paartje met vijf jongen gesignaleerd.

Jos Diender

Peuren in de Poel

'Peuren in de Poel' de nieuwe zomeractiviteit voor kinderen van Bezoekerscentrum De Watermolen, is een groot succes. Vele tientallen kinderen zijn de afgelopen maanden met een schepnetje opzoek gegaan naar waterdieren in de vijver achter het bezoekerscentrum.

erbij gepakt, poten worden geteld, kleuren vergeleken. Het blijkt een ruggezwemmer te zijn. Daar moeten de meiden om lachen. Het beestje wordt voorzichtig in het bewaarbakje gedaan, waar al een kikkervisje-met-pootjes, vier geelgerande watertorren en enkele poel-

In de poel wemelt het van de geelgerande watertorren, zoetwaterpissebedden, kikker- en paddevisjes, schrijvertjes, slakken, waterspinnen, eenoogkreeftjes en watervlooien. Speciaal voor het 'Peuren', heeft het bezoekerscentrum een 'Waterkist' samengesteld. In die kist vinden de kinderen een schepnet, twee vergrootglazen, plastic bakken en een zoekkaart 'Waterdieren'. Vanwege het enorme succes dit jaar en de vele enthousiaste reacties, zal 'Peuren in de Poel' een vast onderdeel blijven van het kinderaanbod van Bezoekerscentrum De Watermolen.

Een impressie

Ester en Sela, twee vriendinnen van 8 jaar, buigen zich nieuwsgierig over de plastic bak vol vijverwater en groene drab. "Het is een waterspin" zegt Sela turend door haar vergrootglas. "Nee" zegt Ester beslist, "het is een torretje" De zoekkaart 'Waterdieren' wordt

slakken rondzwemmen. Opnieuw gaan de schepnetten het water in. De meisjes vallen van de ene verbazing in de andere. Bij iedere haal van hun schepnet komen er nieuwe beestjes boven water. In de poel wemelt het van de watertorren, zoetwaterpissebedden, kikker- en paddevisjes, schrijvertjes, slakken, waterspinnen, eenoogkreeftjes en watervlooien. Na bijna anderhalf uur peuren houden ze het voor gezien. Het laatste half uur hebben ze alleen maar meer van hetzelfde naar boven gehaald. De lol is er een beetje af en ze hebben dorst. De vangst van die middag wordt nog één keer aandachtig bekeken en daarna voorzichtig teruggegoten in de vijver. Op weg naar het bezoekerscentrum zit Sela met haar schepnet nog even achter een vlinder aan, maar die laat zich niet vangen.

Jos Diender

Met een schepnet 'Peuren in de Poel' achter Bezoekerscentrum De Watermolen in Arnhem. Bij iedere haal van het schepnet komen er nieuwe beestjes boven water.

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek en het Bezoekerscentrum De Watermolen. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

ISSN 1567-1054

Redactie: Jan van Os
Jos Diender
Annelies Verheij
Bijdrage: Kees Hogendijk

Eindredactie: Carel Otten
Vormgeving: Gerjan Wering
Koen Baart

Druk: Presikhaaf Grafische
Diensten, Arnhem

Foto's: Carel Otten

Redactie-adres:
Cattepoelseweg 101
6815 CA Arnhem
tel.: 026 445 00 20,
fax: 026 445 06 84

e-mail:
ampersand.arnhem@planet.nl

De ervaring van een bedreigde soort

Expositie Anu Kruijtbosch in De Watermolen

In Bezoekerscentrum De Watermolen is tot 27 oktober de expositie 'Kunst en Natuur, de ervaring van een bedreigde soort' van kunstenaars Anu Kruijtbosch te zien.

Bezoekerscentrum De Watermolen wil mensen bewust te maken van de natuur en opent de ogen voor de bedreigingen waaraan de natuur bloot staat.

Deze doelstelling sluit goed aan bij het gedachtegoed achter de expositie. Met haar werk begeleidt kunstenaars en dichteres Anu Kruijtbosch de kijker door een ervaring van alles wat de natuur voor haar is. Insecten, planten, het hele magische skala van een natuurlijk universum waarin zij ook droombeelden, goden, zonnefiguren plaatst. Zij wil daarmee de ogen van de toeschouwer openen voor dingen die we niet altijd zien en die toch heel belangrijk blijken. Zoals de leerzame nachtmerries, de helende dromen en de magische kracht van bloemen.

Anu Kruijtbosch woont in Portugal. Tussen de schapen en groenteteelt in de prachtige natuur combineert zij het schilderen en dichten met de verhuur van kamers en het houden van workshops. Zij exposeert regelmatig in binnen- en buitenland. In juli dit jaar trok haar werk veel bekijks op de internationale expositie van hedendaagse kunstenaars in Lissabon. De expositie 'Kunst en Natuur, de ervaring van

een bedreigde soort' in De Watermolen duurt tot 27 oktober en de toegang is gratis.

Het bezoekerscentrum is geopend van dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 17.00 uur en in het weekend van 11.00 uur tot 17.00 uur.

Foto: Willemijn van Olphen

Workshop

Op zondag 29 september vanaf 14.00 uur kunnen de bezoekers deelnemen aan een workshop met de kunstenaars Anu Kruijtbosch in Bezoekerscentrum De Watermolen. De kosten bedragen 35 euro per persoon. Men moet zich van tevoren opgeven (026-4450660) en zelf kleurpotloden en tekenpapier of schetsboek meenemen.

Retour afzender/adreswijziging

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vrien-
delijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het
blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug
sturen naar de Vrienden van Sonsbeek, Zijpendaalsweg 24A,
6814 CL Arnhem.

Reden retourzending:

postcode:

Plaats:

Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

TPG Post

Port betaald